

ամեն մեծ ժողովուրդներն Պ. պ. պահպանողականները պարզապես չէին ուզում ներքև Ջանչանին, այս իր ոգով ճշմարիտ ուսուցիչը, որ զգացված, ոգևորված հիմնք էր երգում, նուիրված մեծ ազատարար բեֆորաներին, որոնք այնքան ատելի են խառնիքի և մարտիկ կրկնապատերին... Շատ բան կարելի է ասել Ջանչանի մասին, բայց միայն լաւ բան. «մարդ էր նա»... Երա թաղման ժամանակ շատերն էին լայ լինում, և այդ արտասուքները ի ցոյց մարդկանց չէին, դրանք անկեղծ, ակամայ արտասուքներ էին շանգիտ նրա ազնիւ սահմանի, յաւերժական յիշատակ նրա անհամար և անհնարազնիւ ստուան: Չէ կարելի չողջունել Ջանչանի անունով գրադարան-ընթերցարան բանաւոր միաբեր... Արդէն նուիրաւորութիւններ են լինում այդ նպատակով և, ի հարկէ, անողորմութիւն կունենան... Միայն թէ մի որ և է արդեւ չը լինի Այդպիսի բան մեզ ձեռ յաճախակի և բոլորովին անսպասելի կերպով տեղի ունենում է: Կաւ կը լինէր նոյնպէս հող տանել Ջանչանի բոլոր հեղինակութենները հրատարակելու մասին:

Վերին աստիճանի հետաքրքրական են և «Россія» լրագրի գլխաւոր աշխատակից Old Gentleman-ի յիշողութիւնները Ջանչանի մասին: Ինչպէս յայտնի է, այս պեղծութիւնով գրող պարոնը առաջ Սուվորինի աշխատակիցն էր, բայց յետոյ հետագա նրանից և հրամարկից նրա զաւակարներէն:

Բաւական շատ նամակներ ստացայ ևս Ջանչանից և մի քանի անգամ էլ նա եղաւ ինձ ձեռ, երբ հայկական կոտորածները Փոքր Ասիայում և Կ. Պոլսում գործընդունում կենսորոն ուսուց ոգնութեան, որ արբւում է վնասված հայերին: Յիշում եմ, վաղ առաւօտեան, փոքրիկ, կուզիկ Ջանչանը իր քաղաք և հիւանդատ ժպիտով բարձրացաւ Սուվորինի տան չորրորդ յարկը, ուր ևս ապրում էր այդ ժամանակ, վերկայրեց ինձ անկողնից և սկսեց զանգատուիլ «Новое Время»-ի կատարած վերաբերմունքի վրա զէպի հայերը:

— Գրիգորի Աւետոյիչ, ես ինչ մեզ ունեմ այդպիսի եթէ դուք հետեւում էք լրագրին, ուրեմն գիտե՛ք, որ ես հայերին չեմ դիպում, իսկ եթէ դրանից աւելին էք ուզում իմանալ, կասե՛ք, որ ես հայկական հարցի մէջ բոլորովին առանձին կարծիքի եմ: Ես Կ. Պոլսում էի կոտորածից քիչ յետոյ, տեսնվեցայ Նիկիթոյի, Մակիմովի հետ ևս ստացայ բոլորովին ոչ այն տպագրութիւնները, ինչպէս «Русский Странник»-ը (Սուվորինի թղթականիցը):

— Հէնց դրա համար էլ ես եկայ ձեզ ձեռ, որ դուք առանձին կարծիքի էք:
 — Ի՞նչ էք ուզում ինձանից:
 — Որ դուք համոզե՛ք լրագրից, թէ նա մոլորված է:
 — Ի՞նչ դուրս կը գայ դրանից: Ես Կ. Պոլսից թղթականութիւն գրեցի բոլորովին հակառակ «Русский Странник»-ի գրածներին:

Կենում Սուրբաբանի կրակապաշտները տաճարի պատկերն է, որ մեծ հետաքրքրութիւն է զարթեցնում, իսկ պատերի ամբողջապէս ծածկված են Բագուի շրջակայքի, Սև քաղաքի և Կասպից ծովի տեսարաններով և նախաճաշերի մակարդակներով: Այս պատկերներն էլ աւելի շուտ մի անուարական տան ընդունելութեան դասին է, քան թէ նախի արդիւնաբերութեան մասին զաղափար տուող մի բաժին:

Այն դասինը, որ ներկայացնում է Թուրքուստանը, չինված է տեղական ոճով և յիշեցնում է մի մզկիթ, իր սուր կիսակամար գմբեզով ու լուսամուտներով, պատերի յարմարակապ զարդերով: Դահլիճի մէջտեղում նոյնպէս յարմարակապներով զարդարված աւազանում խիտ է մի սիրուն զարդարական ցնցուղներով ցողում է չորս կողմից ջրային բոյակներ Մզկիթն ու շատրուանը չափազանց պատշաճում են իրար: Մանրագական աշխարհը մեծ մասամբ բոցոտ կլիմայ ունի. Արաբիայի անապատներում ծընված կրօնը Միջին Ասիայի անապատներում տեղ գտաւ. զարմանալի չէ, որ շուրջ մասնադականները ծէսերի մէջ այնքան շատ տեղ ունեն, և մզկիթն առանց շատրուանների չէ լինում:

Թուրքեստան, Սամարկանդ, Բուխարա այնպէս խիտ, այնպէս անողորմ են հնչում մարդու ականջին. սրանք անուններ են, որոնք կապված են աւերակ ու մահ տարածող աշխարհաշահակ աւազակների պատմութեան հետ. իրանց չոր անունների պէս մարդ երեւակայում է այդ երկիրները չոր, այրված անապատներ, ուր կիսավայրենի թափարը իր ծածկած սպիւրի մէջ զանգաղութեամբ քաշ է սալիս իր մը: Բայց գոյութիւնը կամ կատարի նոյնպէս վրա փոշու ամպեր հանելով աւազոտ անապատներում արշաւում է զէպի հազապիւս ճանապարհորդը:

Բայց այս բաժինն այնպիսի յետոյ մարդ

և այդ թղթականութիւնը չը տպագրվեց: Ուրեմն, լրագրի նրան հաւատում է աւելի, քան ինձ, կամ ունի իր առանձին քաղաքական հայեացքը: Ես ոչինչ չեմ կարող անել: Իսկ պատասխանել թղթականի մի ուրիշ կարգում, ինձ, որպէս «Новое Время»-ի աշխատակցի, որ Կ. Պոլսի էի գնացել հէնց նոյն լրագրի ծախով, համաձայնեցէք, անյարմար է...
 — Ինքնեքզ դնացէ՛ք Հայաստան և գրեցէ՛ք այնտեղից...
 — Թող առէ՛ք հարցնել ո՛ւմ հայուի Լուսինի չի ուզարկի, իսկ եթէ գնամ իմ հնչումով, այն ժամանակ իմ, այսպէս ասած, կամաւորական թղթականութիւնները պարտաւորական կը լինեն «Нов. Время»-ի համար: Այլ ես չեմ խօսում այն մասին, որ իմ բարեկամները լրագրութեան մէջ աղաղակներ կը բարձրացնեն, թէ հայեր ինձ գնել են: Մեզ ձեռ բաւական է մի բարի խօսք սալի որ և ինչ մէկի մասին և անա կանչում են. «գրե՛ւ լիւծ է»...
 Երեք անգամ Ջանչանը եկաւ ինձ ձեռ: Մի անգամ ես ծանօթացրի նրան երիտասարդ Սուվորինի («Новое Время»-ի խմբագրիչներից մէկը): Ջանչանը երկար պաշտպանում էր նրա առաջ հայաց գործը, բայց այս տեսակցութիւնից ոչինչ գորս չեկաւ:

Յօդուածագիրը, փաստարանով Ջանչանի ազնուութիւնն ու շիտակութիւնը, նրա զաղափարական տոկոսութիւնը, ասում է.
 Մարդկայնութեան աստուածունուն նա ծանայում էր հաւատար կերպով թէ Ռուսաստանում և թէ հայերի համախառնային զբոլորածութեան տեղերում: Հայ հայրենակիցներին նա սիրում էր ինչպէս սուսներին: Իսկ առանձինը—ինչպէս հայերին: Աստուած տայ, որ իւրաքանչիւր սուս սպասել սիրէ Ռուսաստանը, ինչպէս սիրում էր հայ Ջանչանը ևս: Գնե՛ք այն օգտի մի կերպարական մասը: Ես ասացի մի մարդը, ի հարկէ, մեծ պատիւ է հայի անունն համար:

ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՆՇԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Рус. Вѣд.» լրագրից հարցրում է, որ Գրիգոր Ջանչանի մահվան առիթով, բայց արդէն յիշված նամակներից և հետազոտներից, Մովսիսյանը ստացվել են հետեւեալ նոր հետազոտներ.
 Պոլսից, Բագրատ վարդապետի անունով, ձեռք բերելով իմանալով Ջանչանի մահուն և լուրը, ուղղում ենք ևս աղօթում նրա հոգու հանգստեան համար: Յայտնեցէ՛ք յաւակիցութիւն հանգուցեալի ընտանիքին և Մովսիսյանի հայ համայնքին: Պատրիարք Մաղաբխա՛: Պարիզից, Ժընևից և Բերլինից—պրօֆեսոր Զուպրովից, Փրենկի հայ տասնորդներից, Իօսիպի Պետրուպոլից.—«Ռուս գրողների դասնակից»:

Մարդկայնութեան աստուածունուն նա ծանայում էր հաւատար կերպով թէ Ռուսաստանում և թէ հայերի համախառնային զբոլորածութեան տեղերում: Հայ հայրենակիցներին նա սիրում էր ինչպէս սուսներին: Իսկ առանձինը—ինչպէս հայերին: Աստուած տայ, որ իւրաքանչիւր սուս սպասել սիրէ Ռուսաստանը, ինչպէս սիրում էր հայ Ջանչանը ևս: Գնե՛ք այն օգտի մի կերպարական մասը: Ես ասացի մի մարդը, ի հարկէ, մեծ պատիւ է հայի անունն համար:

Մարդկայնութեան աստուածունուն նա ծանայում էր հաւատար կերպով թէ Ռուսաստանում և թէ հայերի համախառնային զբոլորածութեան տեղերում: Հայ հայրենակիցներին նա սիրում էր ինչպէս սուսներին: Իսկ առանձինը—ինչպէս հայերին: Աստուած տայ, որ իւրաքանչիւր սուս սպասել սիրէ Ռուսաստանը, ինչպէս սիրում էր հայ Ջանչանը ևս: Գնե՛ք այն օգտի մի կերպարական մասը: Ես ասացի մի մարդը, ի հարկէ, մեծ պատիւ է հայի անունն համար:

Մարդկայնութեան աստուածունուն նա ծանայում էր հաւատար կերպով թէ Ռուսաստանում և թէ հայերի համախառնային զբոլորածութեան տեղերում: Հայ հայրենակիցներին նա սիրում էր ինչպէս սուսներին: Իսկ առանձինը—ինչպէս հայերին: Աստուած տայ, որ իւրաքանչիւր սուս սպասել սիրէ Ռուսաստանը, ինչպէս սիրում էր հայ Ջանչանը ևս: Գնե՛ք այն օգտի մի կերպարական մասը: Ես ասացի մի մարդը, ի հարկէ, մեծ պատիւ է հայի անունն համար:

Մարդկայնութեան աստուածունուն նա ծանայում էր հաւատար կերպով թէ Ռուսաստանում և թէ հայերի համախառնային զբոլորածութեան տեղերում: Հայ հայրենակիցներին նա սիրում էր ինչպէս սուսներին: Իսկ առանձինը—ինչպէս հայերին: Աստուած տայ, որ իւրաքանչիւր սուս սպասել սիրէ Ռուսաստանը, ինչպէս սիրում էր հայ Ջանչանը ևս: Գնե՛ք այն օգտի մի կերպարական մասը: Ես ասացի մի մարդը, ի հարկէ, մեծ պատիւ է հայի անունն համար:

Մարդկայնութեան աստուածունուն նա ծանայում էր հաւատար կերպով թէ Ռուսաստանում և թէ հայերի համախառնային զբոլորածութեան տեղերում: Հայ հայրենակիցներին նա սիրում էր ինչպէս սուսներին: Իսկ առանձինը—ինչպէս հայերին: Աստուած տայ, որ իւրաքանչիւր սուս սպասել սիրէ Ռուսաստանը, ինչպէս սիրում էր հայ Ջանչանը ևս: Գնե՛ք այն օգտի մի կերպարական մասը: Ես ասացի մի մարդը, ի հարկէ, մեծ պատիւ է հայի անունն համար:

Մարդկայնութեան աստուածունուն նա ծանայում էր հաւատար կերպով թէ Ռուսաստանում և թէ հայերի համախառնային զբոլորածութեան տեղերում: Հայ հայրենակիցներին նա սիրում էր ինչպէս սուսներին: Իսկ առանձինը—ինչպէս հայերին: Աստուած տայ, որ իւրաքանչիւր սուս սպասել սիրէ Ռուսաստանը, ինչպէս սիրում էր հայ Ջանչանը ևս: Գնե՛ք այն օգտի մի կերպարական մասը: Ես ասացի մի մարդը, ի հարկէ, մեծ պատիւ է հայի անունն համար:

Մի առանձին դասին էլ յատկացրած է հիւ-

յութիւնը իորին վիշտ է յայտնում իր անդամակից և ուս առնալու գործիչներից մէկի, Ջանչանի մահուն առիթով: Մասնագործի նախագահ Վէյնբերգ:

Հին կրիսից—Սթըն կախարդու Ստեփանից, Երեւանից, Օղեսայից, Աստրախանից, Սամարկանդից, Գուրայից, Գերբենդից, Սընախից, Եկատերինոպոլից (պսակ դնելու խնդիրով) և Պետրոպոլիցից, 43 անձնքներից, որոնք հետագրում են ի միջի այլոց հետեւեալը. «Վշտահար մեր թանգապին համագրի Ջանչանի վաղածած մահից, որ իր ամբողջ կենսութեան, քարոզիչ աշխատանքներից զէպի ճակատագրից հաղածվածները և կերպարական օգնութիւն կազմակերպեց յօգուտ թիւրքաց Հայաստանում կոտորված հայերի հազարաւոր որբերի,—մենք, կովկասեան հանգանքները հաւաքելով հայերս, հոգեհանգիստ կատարել տալով Գրիգոր Ջանչանի լուսաւոր հոգու համար, մի անկեղծ վշտակցութիւն ենք յայտնում «Русскія Вѣдомости»-ի յարգելի խմբագրութեան, որ յանձնի Ջանչանի կորցրեց իր տաղանդաւոր անգամներից մէկին: Թող օրհնված լինի յաւիտեան այն մարդու տունը, որ կոչ կարգաւով օգնել նեղակներին և տաւապեալներին, ցոյց տուց, թէ ինչ մեծ քրիստոնէական սիրտ էր բարեխում նրա կրօնը:»

Հետազոտներից մի քանիստ, աւելցնում է ուս թիւթը, յոյս է յայտնում, թէ Գրիգոր Ջանչանի մահով վերջ չի արվի այն օգնութեան, որ ստանում էին հասարակութիւնից վերջին զէպերից վնասված թիւրքահայերը:

Շուշուց մեզ գրում են. «Վեհափառ Կաթողիկոսի հետագրի համաձայն Ազուլայից մայր եկեղեցում կատարվեց ամսին 23-ին հոգեհանգիստ անստանալի Գրիգոր Ջանչանի յիշատակին: Արևել վարդապետը մի ամբողջ դամբանական խօսեց Դաղանկեցոց եկեղեցու երէցփոխի պ. Մ. Մուսուխի թղթականութիւն ինչպիսի կենսատորիայից, երկը կիրակի հանգուցեալի հոգեհանգիստ կատարել յիշեալ եկեղեցում և ինչ զարմանք, կոստանտնուպոլիսում է, տարակիցով թէ Կաթողիկոսը կարգաբեր է կատարել հոգեհանգիստ միայն յուլիս 23-ին: Անա մի նմուշ էլ նորակալմ կոստանտնուպոլիս գործունէութիւնից»:

Մօզուկից մեզ գրում են. «Կիրակի, ամսին 23-ին, տեղիս Ե. Աստուածամոր եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց ի վշտակ հանգուցեալ հրապարակախօս Գրիգոր Ջանչանի: Դպիր Պողոս Պապայանը համառօտ ձևով խօսեց, որի մէջ հայապարհ ժողովրդին հանգուցեալի հայերին մասնացած ծառայութիւնները:»

Մօզուկից մեզ գրում են. «Կիրակի, ամսին 23-ին, տեղիս Ե. Աստուածամոր եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց ի վշտակ հանգուցեալ հրապարակախօս Գրիգոր Ջանչանի: Դպիր Պողոս Պապայանը համառօտ ձևով խօսեց, որի մէջ հայապարհ ժողովրդին հանգուցեալի հայերին մասնացած ծառայութիւնները:»

Մօզուկից մեզ գրում են. «Կիրակի, ամսին 23-ին, տեղիս Ե. Աստուածամոր եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց ի վշտակ հանգուցեալ հրապարակախօս Գրիգոր Ջանչանի: Դպիր Պողոս Պապայանը համառօտ ձևով խօսեց, որի մէջ հայապարհ ժողովրդին հանգուցեալի հայերին մասնացած ծառայութիւնները:»

Մօզուկից մեզ գրում են. «Կիրակի, ամսին 23-ին, տեղիս Ե. Աստուածամոր եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց ի վշտակ հանգուցեալ հրապարակախօս Գրիգոր Ջանչանի: Դպիր Պողոս Պապայանը համառօտ ձևով խօսեց, որի մէջ հայապարհ ժողովրդին հանգուցեալի հայերին մասնացած ծառայութիւնները:»

Մօզուկից մեզ գրում են. «Կիրակի, ամսին 23-ին, տեղիս Ե. Աստուածամոր եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց ի վշտակ հանգուցեալ հրապարակախօս Գրիգոր Ջանչանի: Դպիր Պողոս Պապայանը համառօտ ձևով խօսեց, որի մէջ հայապարհ ժողովրդին հանգուցեալի հայերին մասնացած ծառայութիւնները:»

Մօզուկից մեզ գրում են. «Կիրակի, ամսին 23-ին, տեղիս Ե. Աստուածամոր եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց ի վշտակ հանգուցեալ հրապարակախօս Գրիգոր Ջանչանի: Դպիր Պողոս Պապայանը համառօտ ձևով խօսեց, որի մէջ հայապարհ ժողովրդին հանգուցեալի հայերին մասնացած ծառայութիւնները:»

Մի առանձին դասին էլ յատկացրած է հիւ-

Ցարիցին ից մեզ գրում են. «Յուլիս 23-ին, Ցարիցին ծխական աղօթարանի մէջ Մարտիրոս քահանայ Իւզրաչանց այստեղի բոլոր հայերի ներկայութեամբ կատարեց հոգեհանգիստ հանգուցեալ Գրիգոր Ջանչանից յիշատակին և այս մի քանի տաք խօսքերով ծառայութեան հանգուցեալի կենսի և գործերի հետ»:

Ախալցխայից մեզ հետագրում են յուլիսի 30-ից. «Ջանչանի փալտուն մարդասիրական գործունէութեան յարգողների նախաձեռնութեամբ և ժողովրդի անազին բազմութեան ներկայութեամբ այսօր հոգեհանգիստ կատարվեց այստեղ: Գեղեցիկ տպաւորութիւն գործեց Մուրադեանցի զգացված և բովանդակութեամբ լի դամբանականը»: Արհեստաւորներ և քաղաքացիներ:

Կաղզուանից մեզ հետագրում են յուլիսի 30-ից. «Այսօր ժողովրդի մեծ բազմութեան ներկայութեամբ հոգեհանգիստ կատարվեց Ջանչանի համար: Բժիշկ Կաճկաճեան զգացված դամբանական սալի, հանգիստ որբերի և ճշմարտների պաշտպանի անխնայ» (Գ ստորագրութիւն):

Ախալքալաքից (Փորո դաւառ) մեզ գրում են. «Յուլիս 23-ին, կիրակի, այստեղի հայոց եկեղեցում հանգիստաւոր կերպով կատարվեց Գրիգոր Ջանչանի հոգեհանգիստը»:

ՆԱՄՍԿ ՕՒԵՍՍՅՈՅԻՑ

Յուլիս 18-ին

Յուլիս 16-ին, կիրակի, ժամը 7-ի ստորաբը, Օղեսայում սխմեց մի մեծ փողոցային անկարգութիւն: Ստոլարներն էին սուս բանուորները և արհեստաւորները, որոնք յարձակում գործեցին հրէաների վրա. անխնայ շարքում էին իրանց ձեռք ընկած հրէաներին, նոյնպէս փրշուրով, խորտակում էին հրէաների խանութները, վաճառատները, անկող և այլն և այլն: Շփոթութիւնը սկսվեց քաղաքի արևմտեան մասից և հետզհետեւ աւելի ևս աւելի մեծ ծաւալ էր ստանում, այնպէս որ մի ժամայ մէջ Կալաթաեան և իրեն կից մի քանի հրէական փողոցներ ծածկվեցան հազարաւոր խռովարարներով: Հասաւ ոստիկանութիւնը, բայց գործը դրված ջանքերը ապարդիւն էին խռովարարներին հանգարակեցնելու համար, որոնք միայն զիջւիմայ 10 1/2 ժամին հանգարակեցան:

Ես, որ զէպերն ակնատես լինելու գիտաւորութեամբ դնացել էի չիթիթեան տեղը, ստացայ բաւական ծանր վերք գլխիս վրա լոկ այն պատճառով, որ «Черноглазый» և «Черно-волосый» ևս չէին բույս հաւ շարքիւց յետոյ, հազիւ կարողացայ ճակացնել, որ սուս նի փայտէ խրճիթներ, որոնք պատկերացնում են ուսուցող գիւղը: Խրճիթներից մէկում ի ցոյց են դրված իբրև գեղարուեստական իրեր հին կեղեցական սպասներ—զգեստներ, խաչեր, նկարներ: Մի այլ խրճիթ ներկայացնում է ուսական «տ և բ և ը», իսկ մի երրորդը փոքրիկ բազար է կովկասեան և սուսական արհեստաւորների գործերի, արծաթէ և ոսկէ զարդեր: Այստեղ կովկասեան իրերի բաժնում աչքի են ընկնում ալէքսանդրոպոլի Ասիբյանների ցոյց դրած ոսկեջրած արծաթէ մի քանի գեղարուեստական գործերը: Արանից անհանսաւորները մի արծաթեայ սակեղոք անօթ է մի շիշ մեծութեամբ, որ ամբողջապէս չինված է մի կը: Նոր արծաթից Անթիլ կատարելու նստած է սակեղոք ողբ Հայաստանին ևս շուրջը, չը նախնով սեղի փոքրութեան, փոխած են աւերակներ: Երկուսն էլ աղող են պատկերացրած: Նրանից ներքեւ անօթի կակորդի վրա շուրջանակի փոքրագրված են Ե. Կոստանոր չի, Մետրիպի, Խորենացու և Գրիգոր Նաւերկայոց նկարները իրանց հայերէն անուններով: Եւրոպական Հայկի, Տիգրան Բ-ի, Տրդատ Բ-ի և Վարդանի նկարներն են, իսկ սրանից ներքեւ, անօթի փորի վրա Անու դիւանատունը է, Մասիսը, էլմիսմիսը և միւս կողմում Անու պարիսպները: Ամբողջը մի վերին աստիճանի հետաքրքրական աշխատանք է և բաւական տուրք գործ: Դա դնանալով է 700 ֆրանկ: Սրա կողքին է նոյն անձի պատրաստած մի անազին արծաթէ ոսկեղոք դօտի, որ գնահատված է 2600 ֆրանկ. սա այն գոտիններից է, որ կապում են Թիֆլիսի, Ալէքսանդրոպոլի հոյակաւոր կենտոնները: Բայց սրանից կան նաև նոյն անձի պատրաստած համեմատաբար աւելի փոքր գոտիներ: Այս բոլոր գործերն էլ ամեն օր հետաքրքրիչները բազմութիւն են գրաւում:

Մի փայտէ խրճիթներ, որոնք պատկերացնում են ուսուցող գիւղը: Խրճիթներից մէկում ի ցոյց են դրված իբրև գեղարուեստական իրեր հին կեղեցական սպասներ—զգեստներ, խաչեր, նկարներ: Մի այլ խրճիթ ներկայացնում է ուսական «տ և բ և ը», իսկ մի երրորդը փոքրիկ բազար է կովկասեան և սուսական արհեստաւորների գործերի, արծաթէ և ոսկէ զարդեր: Այստեղ կովկասեան իրերի բաժնում աչքի են ընկնում ալէքսանդրոպոլի Ասիբյանների ցոյց դրած ոսկեջրած արծաթէ մի քանի գեղարուեստական գործերը: Արանից անհանսաւորները մի արծաթեայ սակեղոք անօթ է մի շիշ մեծութեամբ, որ ամբողջապէս չինված է մի կը: Նոր արծաթից Անթիլ կատարելու նստած է սակեղոք ողբ Հայաստանին ևս շուրջը, չը նախնով սեղի փոքրութեան, փոխած են աւերակներ: Երկուսն էլ աղ

Կիտաներ Լինգվիստիկայի մաս կոչու ունեցաւ Դէվլիտի վերաբերման հետ. վեց մըն այդտեղից դէպի հիւսիս լսվում էր Մէտուէնի թնամանքների որոտումը:

30 յուլիսի

ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳ: Բարձրագոյն հրաման. 1) Սիբիրական հետեւակներ կորսուան անուանել սիբիրական հետեւակների առաջին կորպուս, 2) կազմել սիբիրական հետեւակների երկրորդ կորպուս. 3) կազմակերպել վարչութիւն արեւելեան-սիբիրական նախաձիգ բրիգադայի եւ սիբիրական հետեւակների առաջին բրիգադայի համար. 4) կազմակերպութեան կէտեր նշանակել երկրորդ կորպուսի եւ 6-րորդ բրիգադայի վարչութիւնների համար—Պաշտօնաբովսկ, իսկ առաջին բրիգադայի վարչութեան համար—Չիտա: Այն զօրքերից, որոնք ուղարկուած են օգնելու Հեռուոր Արեւելքում գործող սիբիրական հետեւակների առաջին եւ երկրորդ կորպուսներին, կազմել երկու կորպուս—սիբիրական հետեւակների երրորդ կորպուս եւ հետեւակների զեսանտի կորպուս:

Պաշտօնաբովսկի հազարակցութիւնը Պարբերի հետ Սոււզդալիի վրայով վերականգնված է զինուորական շտաբներին միջոցով: Յուլիսի 22-ին մեր զօրքերը վերջին Պայկար. այդ պատճառով բոլոր աշխատանքները Պայկարի եւ սանձանագծի մէջ գտնուող բաժանումներին վրա վերակազմել: 23-ին ենթադրվում է աշխատանքներն սկսել Զարմիտէ կայարանում:

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ: Ենածուծի ստան վերաբերմամբ ծովապետ Բէմէյ հազարուած է Տակուից, յուլիսի 24-ից, որ հրամանատարութիւն անող անգլիական զինուորը, Պէյնթոնից 9 մըն ստանջ վառար դէպի Ենածուծ, յարձակումն գործեց. նրա աջ թեւակողմում գտնուած էին անմերկացիները, իսկ ձախակողմում—ուսները: Ռուսները եւ գնդակների տարաքի տակ նըրանք առաջ խաղաղին էլի երեք մըն եւ անան չինացիների առաջին պաշտպանողական պիճը, կորցնելով ծովաորդային 50 հոգի սպանված եւ արեւանարված:

ԲԵՐԼԻՆ: Եսպանական աղբիւրից, Տոկիոյից հազարուած են յուլիսի 27-ին, թէ յետոյ ստացված տեղեկութիւններին նայելով Ենածուծի վրա յարձակում գործել են անգլիացիները, անմերկացիները, ուսները եւ Ֆրանսիացիները. եսպանական զօրքաբժիւր անգլիացիների հետ միասին, գործելով աջ ափում, ճանապարհի վատութեան պատճառով չը կարողացաւ ժամանակին հասնել Ենածուծ եւ ժամանակից պատերազմին:

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ: Կանտոնի ամերիկական հիւպատոսը յուլիսի 28-ին ստացաւ Կոնգոյի հետապիւր Չիլանսիտի վրայով, որի մէջ զեսպանացի հազարուած է, թէ զեսպանացուց զեռ եւս պաշարված է: «Դրութիւնը յուսահատական է, բայց ինչ էլ որ պատահի—աւելացնում է Կոնգոյը—մենք կը դիմադրենք մինչեւ վերջը»:

ՏԵՆԷՍԻ: Պէյնթոնի մօտ տեղի ունեցած կուռուցի հազարակցութիւնից սպանվելիք եւ վերաւորվելիք 300 հոգի, անգլիացիներից վերաւորվելիք 24 հոգի, մնացած զօրքաբժիւնները մնացին անվնաս: Լուրերին նայելով չինացիների կորուստը հնչին է: Գերմանական, աստորիական եւ իտալական զօրքերը վերադարձան այստեղ, մինչդեռ մնացած զօրքերը հարածեցին չինացիներին եւ յուլիսի 24-ին ստան Ենածուծ:

ՇԱՆԳՅԱՅ: Անսպասելի կերպով անգլիացիները 2,500 զինուոր ուղարկելիքն Հոնգկոնցից Շանցհայ:

ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳ: Գիւնըրը մեծ հրդեհ պատահեց. այրվեց Վալֆերի ծխախոտի գործարանը:

31 յուլիսի

ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳ: Ֆինանսների մինիստրը, Բարձրագոյն հրամանով, ուղարկեց չինական արեւելեան երկաթուղու գլխաւոր ինժեներ Իւզովիչին մի հետապիւր, որով յայտնուած է նրան Բարձրագոյն շնորհակալութիւն պարտքի արիւնջան կատարման համար. Հետապիւր վերջանում է հետեւեալ խօսքերով. «Նորին Մեծութիւնը բարեհաճեց հաստատուն յոյս յայտնել, որ թարբերի ազատվելուց յետոյ զուք նախկին եռանդով ձեռնամուկ կը լինէք ճանապարհի չինութեան մեծ գործին»:

ՊԱՐԻԶ: Ծովապետ Սկրիպովին շնորհված է երկրորդ աստիճանի պատուաւոր լէգիօնի չքանշան: Դելիասէ ստացաւ Պիլծից (յուշուղի-եամէնի միջոցով) յուլիսի 25-ից մի հետապիւր հետեւեալ բովանդակութեամբ. «Չինական զօրքերը յուլիսի 7-ից մինչեւ յուլիսի 4-ը պաշարուած էին մեզ, գնդակարծու եւ ուղարկուած էին, չորս զեսպանատուն այրված են, ֆրանսիական երեք քառորդը

կործանված է. մենք դեռ եւս դիմանում ենք. մեր կորուստը հասնում է 16-ի, ընդհանուր կորուստը—60 սպանված եւ 110 վիրաւորված: Օտարազինների բոլոր կորուստն հաստատութիւնները Պեկինում այրված են բացի նրանցից, որոնք գտնվում են Պէյտանում: Դեպքանութիւնների անդամների առողջութիւնը բաւարար է: Ռեզակոնումը դադարել է յուլիսի 4-ից, բայց չինացիները շարունակում են սպանական դիրք բռնել եւ երբեմնապէս հրացան են արձակում, թէպէտ եւ զոհեր չը կան: Չինական կառավարութիւնը խօսք է բացել մեր հետամուտ մասին, բայց մենք չենք կարող չեղմի տեղից առանց եւրոպական պահապանների: Մեր ոյժերը, ռազմաթիւրքն եւ ուսուցիչները սպառվում են. նոր յարձակումները մեզ կը մասնին չինական կառավարութեան կամայականութեամբ:

ՀՕՆԳՈՆԳ: Տեղափոխել նաւերը հնդկական զօրքերով ճանապարհ ընկան դէպի Շանցհայ:

ՀՌՕՄ: Արտաքին գործերի մինիստրութիւնը հետազիւր ստացաւ Պեկինի իտալական դեսպանից, որ ուղարկված է յուլիսի 23-ին Դեսպանը առում է, թէ երկու ամիս է, որ հետազիւր չէ ստանում: Յուլիսի 22-ի լոյս 23-ի դիւերը զեսպանացիները պահպանող եւրոպական զօրքերը հրաձգութիւն ունեցան չինացիների հետ, որի ժամանակ մի ուսու սպանվեց եւ երկու ուսու վիրաւորվեցին: «Մենք, ստում է վերջում զեսպանը, յուլիսի 17-ից սկսած ոչ մի տեղեկութիւն չենք ստացել զաշխակից զօրքերի մասին, եւ յոյս ունենք, որ նրանք չեն յապաղի Պեկինի վրա արշաւելու»:

ԼՕՆԳՕՆ: Բօքսերու հետազրում է Պրետորիայից յուլիսի 9-ից, թէ Կիտաներ վերականգնեց հազարակցութիւնը Մետուէնի հետ: Թըշնամին փախուտ տուեց Կիտաների եւ Մէտուէնի զօրքերից եւ փորձ փորձեց անցնել երկաթուղուցի դի միւս կողմը: Վոլքերդին կայարանի մօտ յուլիսի 27-ից Մետուէնի դիւերային կոլու ունեցաւ, որի ժամանակ նա վերջրեց վեց բռնաասլ կը երկու սանիտարական փոքրօս:

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ: Միացեալ-Նահանգների կառավարութիւնը անուշադիր թողեց այն կոչութիւնը, որով յուլիսի 28-ին չինական փոխարքանը զիմը էին նրան Շանցհայում եւ եւրոպական զօրքեր ափ իջնելու վերաբերմամբ:

ՊԱՐԻԶ: Պարիզի չինական դեսպանը յանձնեց Դելիասէյին ցուցաբերեալի հետապիւր, որով չինական կառավարութիւնը դիմում է եւրոպական պետութիւններին, ինքզինով, որ նրանք հրամանագրեն իրանց ներկայացուցիչներին դուրս գալու Պեկինից դէպի Շանցհայ: Դելիասէյ յանձնարարեց հազարգիւտ ցուցաբերեալին, որ զեսպանների հետամուտ անհնարին է, քանի որ ճանապարհը սպանով չէ: Չինական կառավարութիւնը, իր անկեղծութեան ապացոյց տալու համար, պէտք է հնարաւորութիւն տայ զաշխակից զօրքերին հասնելու Պեկին եւ պաշտպանելու զեսպանացիները:

Ուրաղի՝ ԱՆԻՔՍԱՆԴՐ ԲԱՆԸԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՆԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱՅ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԲԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
արանով յայտարարում է, թէ նրա զեւանատան մէջ այս տարվայ օգոստոսի 1-ին նշանակված է աճուրդ՝ կապալով տալու քաղաքային տան ճակատի սուաղի, նախշերի եւ ներկերի վերանորոգման աշխատանքները (քաղաքային սոււրը գտնվում է Երեւանեան հրապարակի վրա, Վելամիսիօսկայա եւ Գանօսկայա փողոցների անկիւններում), ընդամենը 1,200 ռուբլու: Կապալին մասնակցել ցանկացողները կարող են տեսնել պայմանագիրը վարչութեան շինարարական բաժանմունքում բոլոր լի օրերը 9-ից մինչեւ 3-ը: 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԲԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
արանով յայտարարում է, թէ նրա զեւանատան մէջ այս տարվայ օգոստոսի 2-ին նշանակված է աճուրդ՝ կապալով տալու Ալեքսանդրեան այգու ցանկապար նորոգելու աշխատանքները, որոնք կայանում են քարեայ պատերն ու հիմքերը, սիւները, երկաթեայ վանդակապատի կապերն ուղղելու եւ ներկելու մէջ, ընդամենը 3000 ռուբլու: Աճուրդին մասնակցել ցանկացողները կարող են տեսնել պայմանագիրը վարչութեան շինարարական բաժանմունքում բոլոր լի օրերը՝ առաւօտեան ժամը 9-ից մինչեւ 3-ը: 1—2

ԱՐԴԱՆՈՒՉԻ ԾՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՄԱՐ
հարկաւոր են
ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԵՎ ՈՒՍՈՒՑՈՒՆԻ
(Գերադասելի են ամուսիններ): Պայմանների համար դիմել՝ Михайловская, № 177, Կարապետ Ռստակեանին: 4—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ԲԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
արանով յայտարարում է այն անձերին, որոնք ինչդր են տուել վարչութեան քաղաքային հող կապալով վերցնելու վերաբերմամբ, թէ համաձայն քաղաքային խորհրդի որոշման, որ կապալել է 1900 թ-ի յունիսի 12-ին, կապալով են տրվում 10-րորդ քաղաքաձառում, «Էդիկս-Գորա» անուանված տեղում, 47 հողարժիւններ արտօնական իրաւունքի հետեւեալ կարգով:
ա) Հարկատու անձերին, որոնք գրված են Թիֆլիսի քաղաքացի, որպէս հարկերը տալու վերաբերմամբ, այնպէս էլ միայն հաշի համար (պաշտօնաթուղ զինուորները):
բ) Մնացեալ դասակարգների անդամներին, որոնք սարում են Թիֆլիս քաղաքում հինգ տարուց ոչ պակաս:
գ) Օտարահպատակներին, որոնք սարում են Թիֆլիսում ոչ պակաս, քան ինն տարի:
Հողարժիւնները կապալով վերցնել ցանկացողները պարտաւոր են ներկայացնել քաղաքային վարչութեանը կարելու փաստաթղթեր՝ իրանց իրաւունքներին ապացուցանելու համար՝ մինչեւ 1900 թ-ու օգոստոսի 10-ը: 1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԲԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
յայտնում է, թէ նրա զեւանատան մէջ այս տարվայ օգոստոսի 2-ին նշանակված է աճուրդ՝ կապալով տալու Երեւանեան կայափողոցը քարելու աշխատանքները, քաղաքային անկարանի մինչեւ Դիգուրէյի եկեղեցին՝ 1021 քառ. սաճ. քանակութեամբ, 3575 ռ. գումարի Աճուրդին մասնակցել ցանկացողները կարող են տեսնել պայմանագիրը վարչութեան շինարարական բաժանմունքում բոլոր լի օրերը՝ ժամը 9-ից մինչեւ 3-ը: 1—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՄԱՆԿՈՒՄ
Ժամկում են հետեւեալ նոր գրքերը՝
Այվազեանց Բ.,—Աշոտ Երկամբ, պատմական վէպ, ռ. տպագր. Թիֆլ. 1900 թ. գ. 1 ռ.:
Բուրգուզեան Ա. Բ.,—Մեր ներքերը, Թիֆլ. 1900 թ. գ. 10 կ.:
Շանթ, —Երազ օրեր, վէպ, Թիֆլ. 1899 թ. գ. 40 կ.:
» » Վերջին, վէպ, Թիֆլ. 1899 թ. գ. 60 կ.:
» » Դարձ, վէպ, Թիֆլ. 1899 թ. գ. 40 կ.:
» » Դերասանուհին, վէպ, Թիֆլ. 1900 թ. գ. 40 կ.:
Տէր-Արիստակէսեան Ե.,—Գաղթականի մը մանուկ կարծիքները, Մովսիս, 1900 թ. գ. 50 կ.:
Դիմել՝ Тифлисъ, Въ Центральную Книжную Торговлю. (Ե.) 1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՄԱՆԿՈՒՄ
Ժամկում են հետեւեալ նոր գրքերը՝
Այվազեանց Բ.,—Աշոտ Երկամբ, պատմական վէպ, ռ. տպագր. Թիֆլ. 1900 թ. գ. 1 ռ.:
Բուրգուզեան Ա. Բ.,—Մեր ներքերը, Թիֆլ. 1900 թ. գ. 10 կ.:
Շանթ, —Երազ օրեր, վէպ, Թիֆլ. 1899 թ. գ. 40 կ.:
» » Վերջին, վէպ, Թիֆլ. 1899 թ. գ. 60 կ.:
» » Դարձ, վէպ, Թիֆլ. 1899 թ. գ. 40 կ.:
» » Դերասանուհին, վէպ, Թիֆլ. 1900 թ. գ. 40 կ.:
Տէր-Արիստակէսեան Ե.,—Գաղթականի մը մանուկ կարծիքները, Մովսիս, 1900 թ. գ. 50 կ.:
Դիմել՝ Тифлисъ, Въ Центральную Книжную Торговлю. (Ե.) 1—3

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET Cie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՎԱԳԱՅՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԵ ԵՎ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր եւ ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՅԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբթի մի անգամ:
Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մանկով Տրապիզոն, Սամսոն եւ Պոլիս Մեկնում է Բաթումից չորեքշաբթի, 2/15 օգոստոսի ԱՆԱՏՈՒ յոգնաւոր, նաւապետ ԲԱՆԿԻ, Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբթի մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից (ետոյ Բաթումից Պարիզ ուղղակի հազարակցութեան տոմսակներ տրվում են օդորակների պակաս դեմքով):
Ամիսը մի անգամ կանոնաւոր հազարակցութիւն Բաթումի Կ. Անտոնովիչի մէջ, ընդունելով պայմանները բոլոր հիւսիսային նաւանագնացներին համար:
Ապրանքների եւ ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակալներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր ԴԱՐՏՈՒՆ, Նարէթէմայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեան, Սիժնի փող. Պոլսի կարուստիլի եւ Մայաթրաձէի քաղաքապետ ԲԱԳՈՒԵՐ, Վ. եւ Լ. Մուշեֆեաններին, Նարէթէմայա փողոց, ստան Կրասիլնիկովի, № 27: ՆՕՎՈՐՈՍՍԻՑԿԿ—Վլադիկաւակի երկաթուղու առեւտրական գործակալութիւն: (Ե.) 14—20

Ֆիլանսների մինիստրի քոչուուքեամբ
ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

(Баку, Прачешная, домъ Теръ Ованесова)
Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնադիտական-առեւտրական կրթութիւն եւ պատրաստել հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողներն ստանում են ատտեստատներ: Կուրսերում անցնելու են՝ 1) Առեւտրական թուրքանութիւն եւ թուրքանութիւն համրիլի վրա. 2) Հաշուապահութիւն՝ արդիւնաբերական-գործարանական, առեւտրական եւ բանկային. 3) Առեւտրական թղթակցութիւն. 4) Առեւտրական անտեսագիտութիւն. 5) Առեւտրական եւ մուրհակային օրէնքներ. 6) Գեղապրութիւն եւ արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի):
Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից ամեն օր՝ կուրսերում եւ եղբ. Մովսիսեան եւ ընկ. ԲԱԳՈՒՄ Բաժանմունքում: Կուրսերի կանոնադրութիւնը (УСТАВЪ) եւ մանրամասն ծրագիրը—տրվում եւ ուղարկվում են ձրիաբար: Օտարաքաղաքացիները դիմում են՝ БАКУ, учредителю коммерческихъ курсовъ А. И. Теръ Ованесову. (Ե.) 11—25

ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
(Թիֆլիս, Լերմոնոսկայա փողոց, № 9)

Ցանկացողները ունենալ իրանց առեւտրական գործերի համար ուսան ընթացքը աւարտած աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ, թող բարեհաճեն դիմել կուրսերի հիմնողին, Ս. Մանուկեանին: Աւարտողները ստացել են մասնագիտական առեւտրական կրթութիւն, կազմաւոր ուսումնարանական չըջանի հողարարձուի հաստատված ծրագրի համեմատ, եւ ունեն օրինաւոր ստոնտատներ:
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԿՍՎԵԼՈՒ ԵՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ
Կուրսերի ծրագիրը եւ կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս եղբ. Մովսիսեանի բանկային գրասենեակում եւ կուրսերի հիմնողի բնակարանում: Օտարաքաղաքացիները դիմում են՝ ТИФЛИСЪ, учредителю коммерческихъ курсовъ С. П. Мануэляну. (Ե.) 4—12

НОВОЕ ФРАНЦУЗСКОЕ ПЕЧЕНИЕ
С. С. ЦУКЪ
PETIT BEURRE
МОСКВА
С. С. ЦУКЪ

Լոյս տեսաւ Մօսկվայում
ԼԵՒՈՆ ՍՍՐԳՍԵԱՆՑԻ
ՀԻՆ ՅԱԻ
(Հրատարակչութեան խոհեր)
ԿԻՆԸ 30 Կ.
Վաճառվում է Թիֆլիսի կենտրոնական գրա-վաճառանոցում, «Մշակի» խմբագրատանը եւ Հրատարակչական ընկերութեան գրասենեակում, Գ. Գալստեանի մօտ: (Ե.) 1—10
Բ Ժ Ի Շ Կ
Արտադի Երեսու
Վերակալ է հիւանդների ընդունելութիւնը
Վերամիջոցակայա փողոց, № 7
Ամենայն օր { 9—11 ժամը առաւօտեան
5—7 ժամը երեկոյեան
(Ե. Կ. Շ.) 3—3